ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА 29.01.2025 | Русиф Гусейнов

Кремль підбив партнерство

Збиття азербайджанського літака російською ППО відкрило нову сторінку азербайджано-російського протистояння

Катастрофа рейсу «Азербайджанських авіаліній» 25 грудня, яка забрала життя 38 з 67 людей, які були на борту, не просто вразила міжнародну спільноту й стала однією з найбільш обговорюваних новин кінця року, але й набула геополітичного виміру, що може вплинути на майбутнє азербайджано-російських відносин.

Спершу повідомлення, а потім і докази зовнішнього втручання виключили будь-які сумніви в тому, що винна російська сторона. Пошкодження посеред польоту було завдано системою ППО «Панцир-С1», розміщеною в Чечні, під час імовірної атаки українських БПЛА на повітряний простір Грозного.

Першим відреагував на інцидент президент Азербайджану Ільхам Алієв, який прямував в Санкт-Петербург на саміт СНД. Його розворот посеред польоту й повернення в Баку дозволяє припускати, що він міг мати інформацію про причетність Росії з самого початку й дати Кремлю час зберегти обличчя шляхом офіційного визнання. Оскільки з часом цього не сталося, азербайджанська сторона спочатку видала наявну інформацію про зовнішнє втручання міжнародним ЗМІ, а потім почала публічно звинувачувати російську сторону.

«Вибачення Шредінгера» явно не задовольняє президента Азербайджану

Поступово позиція азербайджанського уряду стала ще жорсткішою: він відхилив пропозицію лідера Чечні Рамзана Кадирова про компенсацію, зазначивши, що рівноправним співрозмовником є Кремль, і відмовився від запропонованого Росією розслідування на рівні Міжнародного авіаційного комітету СНД. Після того як Азербайджан закликав Росію визнати злочин і вибачитись офіційно, 28 грудня президент Владімір Путін нарешті порушив мовчання.

В телефонній розмові з Алієвим Путін висловив співчуття і вибачився... за «трагічний інцидент в російському повітряному просторі» (sic), але відповідальність на себе так і не взяв.

Таке «вибачення Шредінгера» явно не задовольнило президента Азербайджану, який наступного дня публічно висловився на адресу Росії ще суворіше, відкрито звинувативши її в збитті азербайджанського літака і спробі приховати злочин. «На жаль, протягом перших трьох днів ми не чули від Росії нічого, крім нісенітниць», – з'явилося на офіційній президентській сторінці в російському перекладі у підкреслено жорсткому тоні. Не «з Росії», що можна було б інтерпретувати як «від будь-кого в Росії», а «від Росії».

Алієв також виклав свої вимоги до Москви: офіційне вибачення, визнання провини і притягнення винних до відповідальності. Крім того, він закликав виплатити компенсацію азербайджанській державі, пасажирам і екіпажу.

Очевидно, що катастрофа авіалайнера вже давно набула геополітичного виміру. Вона не тільки робить російський повітряний простір небезпечним для багатьох комерційних літаків (деякі компанії призупинили польоти до та з Росії), але й може вплинути на майбутнє азербайджано-російських відносин. Хоча опитані посадовці та експерти наполягали, що цей інцидент не погіршить відносини між двома країнами, на практиці все може бути складніше.

Азербайджанські ЗМІ посилили вербальну атаку на Росію

Сам президент Алієв, останнім часом відомий жорсткими висловлюваннями на адресу регіональних, світових і ситуативних наддержав, таких як Франція, Іран і США, цього разу використовує доволі агресивну риторику проти Росії, особливо після телефонної розмови з Путіним (в якій поставив його в ще більш незручне становище). Цю риторику підхопили азербайджанські ЗМІ, включно з рупорами уряду, які посилили вербальну атаку на Росію: сайт Caliber.az, відомий ексклюзивною інформацією, поділився подробицями про розгортання системи ППО «Панцир-С1», нібито привезеної з

Сирії перед тим, як вона збила літак рейсу 8243, і оголосив, що дізнався імена всіх причетних. В тій-таки заяві – до речі, російською мовою – видання осудило поведінку Кремля як «нечесну, дріб'язкову та відверто ганебну» і, посилаючись на поінформовані джерела, повідомило, що Баку збирається звернутися до міжнародних правових органів і що азербайджано-російські відносини зіпсуються, якщо Кремль і далі буде приховувати цю історію і відмовлятися визнати свою відповідальність. В іншому скандальному репортажі Російський дім, культурний центр в Баку віком в кілька десятиліть, назвали «домом російської розвідки» і «гніздом російських шпигунів». Тим часом сам Алієв публічно зустрівся в Давосі з президентом України Володимиром Зеленським, що, можливо, теж можна розцінювати як антиросійський демарш.

Власне, така риторика й дії не дивні, якщо проаналізувати дії Баку за кілька минулих років. Він неодноразово принижував росіян на пострадянському просторі: розбив союзника Росії, Вірменію, і російську зброю під час Другої карабаської війни в 2020 році; паралізував російський контингент в Карабасі під час Лачинського протистояння; відсунув росіян під час операції в вересні 2023 року, яка дозволила Азербайджану повністю відновити контроль над регіоном; і, нарешті, вигнав їх в 2024 році, за рік до закінчення терміну дії їхнього мандату, зруйнувавши міф про те, що "росіяни ніколи не йдуть". На додачу слід згадати про постійну допомогу Баку Україні з початку повномасштабного російського вторгнення, зокрема безкоштовним паливом.

На жаль, рейс 8243 «Азербайджанських авіаліній» поповнив сумнозвісний список збитих росіянами цивільних літаків. Інші найвідоміші інциденти сталися з корейськими авіалайнерами в 1983 році й рейсом MH17 «Малайзійських авіаліній» в 2014-му – жодного визнання провини не було. Але цього разу росіяни не змогли застосувати цей підхід повною мірою: Путін (який так і не вибачився за катастрофу підводного човна «Курск») все-таки попросив щось на кшталт вибачення, вперше в російській історії.

Росія після 2022 року не

Азербайджано-російські відносини, включно

може дозволити собі таку розкіш, як сусідство з ворожим Азербайджаном

з торгівлею і транспортним сполученням, поки тривають: ті самі «Азербайджанські авіалінії» і досі літають в різні пункти призначення в Росії, зокрема для обслуговування великої азербайджанської діаспори (понад 3 млн осіб). Проте Азербайджан не потрапив в економічну залежність від Росії, завдяки чому має значну політичну незалежність і більше простору для маневрів. Насправді, на думку багатьох експертів з Баку, Азербайджан зараз потрібен Росії більше, ніж Росія Азербайджану: ізольовані й позбавлені комунікацій росіяни мають потребу у зв'язках з Іраном і Туреччиною, а надійний шлях до обох цих країн лежить через Азербайджан.

Але те, як відносини будуть розвиватися далі, залежить від російської сторони. З одного боку, кремлівському режиму, який тримається на іміджі силовиків, навряд чи просто визнати свою провину. З іншого боку, Росія після 2022 року не може дозволити собі таку розкіш, як сусідство з ворожим Азербайджаном. Цілком можливо, що влада в Москві піде на поступки Азербайджану, покаравши деяких чиновників – чи то справжніх винуватців, чи-то просто цапів-відбувайлів – задля «порозуміння».

Власне, вже не так важливо, чи російська сторона візьме на себе відповідальність, чи попросить вибачення офіційно й недвозначно та чи погодиться виплатити компенсацію за авіакатастрофу, адже Азербайджан вже виграв це протистояння з великим і, м'яко кажучи, не дуже чемним сусідом, здійнявши величезний галас, не відступивши й відстоявши свою позицію.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Русиф Гусейнов

Русиф Гусейнов (Rusif Huseynov) – співзасновник і директор Бакинського аналітичного центру ім. Топчубашова. Основними сферами його інтересів є соціально-політичний розвиток, заморожені конфлікти та етнічні меншини в пострадянських країнах, а також Східна Європа, Близький Схід, Кавказ та Центральна Азія.